

getirdi (624/1227). el-Melikü'n-Nâsir Kerek'e giderken İbnü's-Sûrî Dımaşk'ta karlarak tıp öğretimiyle meşgul oldu ve el-Melikü'l-Muazzam döneminde telifine başladığı *Edvîyetü't-tiryâkı'l-kebîr* adlı eserini tamamladı (İbn Ebû Usaybia, s. 699-700); 1 Receb 639'da (5 Ocak 1242) burada vefat etti.

İbnü's-Sûrî ilâç yapımında kullanılan bitkileri kök, gövde, yaprak, çiçek ve meyveleriyle tanıtmak üzere bir ressamla birlikte Lübnan, Filistin ve Şam bölgelerini dolaşmış, her bitkinin gelişme, olgunlaşma ve kuruma safhalarında renkli resimlerini çizdirerek ilk defa İslâm bilim tarihinde tıbbî bitkileri görsel yolla da tanıtan geniş bir ansiklopedi vücuda getirmişti. Onun bu mümtaz konumuna rağmen çağdaşı botanikçi İbnü'l-Baytâr'ın eserinde adının hiç geçmemesi dikkati çekmekte ve bu durum aralarında süregelen rekabetten kaynaklanan kıskançlıkla yorumlanmaktadır. İbnü's-Sûrî hakkında en sağlıklı bilgiyi meslektaş ve dostu İbn Ebû Usaybia vermekte ve yazdığı bir kasidede onun için "ilimde Allah'tan sonra mürşidim" demektedir (*a.g.e.*, s. 700).

Eserleri. 1. *Tezkiretü'l-kehhâlîn (el-Kâfi fi tıbbi'l-uyûn)*. Göz hastalıklarına dairdir. Müellifin kaynaklarda adı geçen beş eserinden sadece bu kitap günümüze ulaşmıştır (Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye, nr. 218/2). 2. *el-Edvîyetü'l-müfredede*. İbn Ebû Usaybia, basit ilâçları konu alan ve İbnü's-Sûrî'nin ilâç yapımında kullanılan bitkilerin renkli resimlerini devamı olarak kendisiyle birlikte bulundurduğu bir ressama çizdirdiğini belirttiği bu kitaptan sitayişle söz etmekte (*a.g.e.*, s. 703), eserin Arap dilinde bitkilere dair ilk resimli kitap olduğu kaydedilmektedir (Sarton, II/2, s. 649; Ali Abdullah ed-Difâ', s. 237). 3. *Edvîyetü't-tiryâkı'l-kebîr*. Zehirlemelere karşı panzehirleri konu alan bu çalışmanın müstakil bir eser mi yoksa *el-Edvîyetü'l-müfredede*'nin içinde bir bölüm mü olduğu hususu kesin olarak bilinmemektedir. 4. *er-Red 'alâ Kitâbi'l-Bulgârî fi'l-edvîyeti'l-müfredede*. Adından, Tâceddin el-Bulgârî'nin basit ilâçlar hakkındaki kitabına reddiye mahiyetinde yazıldığı anlaşılmaktadır. 5. *Te'âlîk ve fevâ'id ve vaşâyâ tıbbiyye*. Müellif, bazı tıbbî bilgileri ve hekimlik ahlâkıyla ilgili görüşlerini içeren bu eserini İbn Ebû Usaybia'ya hediye etmiş, o da *Uyûnü'l-enbâ*'da teşekkür mahiyetinde yazdığı kaside ile gönderdiği mektubun dibâçesine yer vermiştir (s. 700-701).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Ebû Usaybia, *Uyûnü'l-enbâ*, s. 699-703; Safedî, *el-Vâfi*, XIV, 125; L. Leclerc, *Histoire de la médecine arabe*, Paris 1876, II, 171-173; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 898; III, 1320; *He-diyyetü'l-ârifîn*, I, 368; Sarton, *Introduction*, II/2, s. 649; M. Ullmann, *Die Medizin im Islam*, Leiden 1970, s. 280-340; Bedi N. Şehsuvaroğlu, *Eczacılık Tarihi Dersleri*, İstanbul 1970, s. 141-146; a.mlf. v.dğr., *Türk Tıp Tarihi*, Bursa 1984, s. 5-15; Ahmad Shawkat Shatti, "Contributions to the Study of Two Great Arab Botanists", *Proceedings of the First International Symposium for the History of Arabic Science*, Halep 1978, II, 346-347; Ahmed İsbâ Bek, *Târîhu'l-bimâristânât fi'l-İslâm*, Beyrut 1401/1981, s. 232-233; Zirikî, *el-A'lâm (Fethullah)*, III, 23; Ali Abdullah ed-Difâ', *İshâmü 'ulemâ'i'l-Arab ve'l-müslimîn fi 'ilmî'n-nebât*, Beyrut 1405/1985, s. 232-241; Esin Kâhya - Ayşegül Demirhan Erdemir, *Medicine in the Ottoman Empire*, İstanbul 1987, s. 10-15; M. Mehdi Müezzîn-i Câmî, "İbn Sûrî", *DMBİ*, IV, 121-122.

AYŞEGÜL DEMİRHAN ERDEMİR

İBNÜ'S-SÛBKÎ

(bk. SÛBKÎ, Tâceddin).

İBNÜ'S-SÛMNE

(ابن السمنة)

Muhammed b. İbrâhîm
(ö. 454/1062)

Sicilya'da hüküm süren
son müslüman emirlerden.

Sicilya'da Kelbî hâkimiyetinin sona ermesinin ardından adada iktidarı ele geçiren müslüman kumandanlardan biridir. 445 (1053) yılında son Kelbî emiri Hasan es-Samsâm'ın azli üzerine Sicilya çeşitli emirliklere bölünmüştü. Emîr Abdullah b. Menküd Marsâlâ, Mâzerâ, Şakka'yı (Sicilya) ve batı tarafındaki ovaları, İbnü'l-Havvâs lakabıyla tanınan kumandan Ali b. Ni'me ise Kasryâne (Castrogiovanni), Circint (Girgenti) ve Kasrülcedîd'i (Castronova), İbnü'l-Miklâtî de Katâniye (Catane) şehrini hâkimiyetleri altına aldılar. İbnü's-Sümne, 444-451 (1053-1059) yıllarında adanın doğu sahilindeki Sirakûsa'yı (Syracuse) ele geçirdi ve İbnü'l-Miklâtî'nin üzerine yürüyerek Katâniye'yi hâkimiyeti altına aldı. Meydana gelen çarpışmada İbnü'l-Miklâtî'nin ölmesi üzerine İbnü's-Sümne onun dul kalan eşi Meymüne ile evlendi. Meymüne, Kasryâne'ye hâkim olan kumandan İbnü'l-Havvâs'ın kız kardeşiydi. İbnü's-Sümne, daha sonra İbn Menküd'u da yenerek onun hâkimiyetin-

deki yerleri de ele geçirdi. Kâdir-Billâh lakabıyla Belerm'de (Palermo) kendi adına hutbe okuttu.

Eşiyle arasında çıkan bir mesele yüzünden İbnü's-Sümne kayınbiraderi İbnü'l-Havvâs ile karşı karşıya geldi ve iki kumandanın adanın hâkimiyeti konusunda mücadele etmeye başladı. İbnü'l-Havvâs'ı kuşatan İbnü's-Sümne, yenilince onu gayri müslimlerle birlikte hareket ederek dize getirmeye karar verdi. Müslüman tarihçilere göre Sicilya adasının tamamının, Avrupa kaynaklarına göre ise bir kısmının hâkimiyetini, kendisine yardım etmelerine karşılık İtalya'nın güneyindeki Normanlar'a teklif etti. Oğullarından birini de rehin olarak onlara gönderdi. İbnü's-Sümne'nin bu şekilde davranmasının sebebi, Normanlar'ın adada hâkimiyet kurduktan sonra adayı ona teslim edeceklerini sanmasıydı. Sicilya'daki müslüman varlığını kendilerinin İtalya'daki varlıkları açısından bir tehlike olarak gören ve adanın verimli topraklarında gözleri olan Normanlar bu teklifi adanın işgali için bir fırsat kabul ettiler. Kont Roger d'Hauteville 453 (1061) yılının Şubat ayında Messine'ye hücum etti, ancak hezime uğrayarak geri çekildi; İbnü's-Sümne de Katâniye'ye sığınmak zorunda kaldı. Normanlar birkaç ay sonra yaptıkları saldırıda Messine şehrini ele geçirdiler. İbnü'l-Havvâs'ı Kasryâne şehrinde kuşattılsa da ele geçirmeye muvaffak olmadılar. Bununla birlikte birçok yerleşim yerini zaptettiler ve çok sayıda müslümanı esir aldılar; müslümanların birçoğu da hayatını kaybetti. Bölgede yaşayan hıristiyan halk ise Normanlar'ın idaresi altına girdi. Düşmanlarına boyun eğdirmek için saldırılarına devam eden İbnü's-Sümne bir çarpışma sırasında öldürüldü.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, X, 196 vd.; Michele Âmârî, *el-Mektebetü'l-'Arabîyyetü's-Şıkkîliyye*, Leipzig 1857, I, 275-276, 484-485; F. Chalandon, *Histoire de la domination normande en Italie et en Sicile*, Paris 1907; İhsan Abbas, *el-'Arab fi Şıkkîliyye*, Beyrut 1975, s. 48-49; Aziz Ahmad, *A History of Islamic Sicily*, Edinburgh 1975, s. 36-37, 49-50; a.mlf., *Târîhu Şıkkîliyyeti'l-İslâmiyye* (trc. Emîn Tevfik et-Tayyibî), Trablusgarp 1399/1980, s. 43-44, 59-63; Ahmed Tevfik Medenî, *el-Müslimîn fi cezîretü Şıkkîliyye ve Cenûbi İtalyâ*, [baskı yeri ve tarihi yok] (eş-Şeriketü'l-vataniyye), s. 156; U. Rizzitano, "İbn Hâwwâs", *EP* (İng.), III, 788; a.mlf., "İbn al-Tumna", *a.e.*, III, 956; R. Traini, "Şıkkîliya", *a.e.*, IX, 585; Fikret İşıltan, "Sicilya", *İA*, X, 595; Muhammed Âsaf Fikret, "İbn Sümne", *DMBİ*, III, 194-195.

EYMEYEN FÜAD SEYYİD